

- अर्धपरंपरा -

युद्धाचा मूळ हेतू तरी नेमका काय आहे? माणसे युद्ध करतात तरी कशासाठी? कोणता लाभ मिळवायचा असतो त्यातून?

सर्वसाधारणपणे युद्धे लढली जातात ती राज्य (भूमी) संपत्ति किंवा स्त्रीसाठी! खरा राजा लढाईत मिळालेले राज्य वा इतर आपल्या प्रजाजनांसाठीच वापरतो. अशा राजाकडच प्रजाहितदाय असे म्हणतात. या धर्मयुद्धात मात्र अर्जुनाची अशी विपरीत अवस्था झाली आहे की युद्धात जय मिळाले राज्य मिळाले, संपत्ति मिळाली तर तो आनंद ज्योच्याबरोबर वाटून घ्यायचा ते सर्वजण युद्धामध्ये उपस्थित आहेत, ते सर्वच तळहतावर शिर घेऊन प्रणाम करव्यासाठी तज्ज असतील तर आमच्या विजयानंतर आनंदोत्सव साजरा करणार तो कोणाबरोबर?

ज्यांना आम्ही आमच्या अगदी जवळचे समजतो त्यांच्याच बरोबर युद्ध करायचे? नाही, नाही! हे शक्य नाही! अशा युद्धात स्वजनांना मारून त्रैलोक्याचे राज्य मिळाले तरी मला मको आहे. कारण यांना मारून केवळ पापच लागणार आहे. "हे श्रीकृष्णा! तू यावर निश्चितच असे म्हणशील की अधर्माने वागणाऱ्यांना शासन साधेच पाहिजे. जे युक्तीच्या मार्गाने चालले आहेत त्यांच्याशी लढ्यात कोणतेही पाप नाही."

परंतु माझ्या सरळ मनाला हे काही पटत नाही. आणि कदाचित त्यांना म्हणजेच माझ्याच युक्त भावंडांना यांत काही जैर वारत नसेल परंतु माझे मन मला या युक्तीच्या मार्गाने जाउ देत नाही. आणि दुसरा कोणी धडाडत मार्गाने जात असेल तर आपणही तसेच वागायचे का? आणि तसे जर होत असेल तर त्यांच्यात आणि आपल्यात फरक तरी कोणता? अंतर ते काय उरते?

राज्यलोभामुळे त्यांची विवेकबुद्धी भ्रष्ट झाली आहे. त्यामुळे या युद्धामुळे होणारा संहार, त्यातून घडणारा कुळाचा माश किंवा मित्रद्रोहाचे पातक या गोष्टींचे

गांधीय त्यांना समजत नसेल कदाचित पण म्हणून आम्ही आमची जबाबदारी विसरून चालेल का? धर्म म्हणजे काय हे भी जाणतो आणि धर्मिणी विसंगत वर्तन माझ्याकडून तरी कदापि होणार नाही.

या युद्धाचा परिणाम आहे. नरसंहार! अनेक शूरवीर यात मृत्युमुखी पडणार आहेत आणि एखाद्या कुळातील सर्वच पुरुष जर मारले गेले तर त्या कुळाचा नाश होणे अटक आहे. त्या कुळातील स्त्रियांनी काय करायचे? ज्या घरातील सर्वच पुरुष रणांगणावर कामी आले असतील अशा कुळीन स्त्रियांनी आपले सौभाग्य गमावल्यामुळे त्यांना कुळधर्म, कुळाचार करण्याचा अधिकार उरणार नाही. त्यातून धर्मचे पातळ कवण्याच्या कामाने अडथळे नवस्वीय येतील, आणि एकदा का धर्म नष्ट झाला तर कुळामध्ये अधर्म, अनाचार माजेल, आणि मग पुढे काय काय अनर्थ होतील याचे चित्र आज्ञाच माझ्या डोळ्यांसमोर स्पष्ट येत आहे.

एकदा का अधर्म व अनाचाराची सुरुवात झाली की कुळीन स्त्रियांना कोणी वाकी उरणार नाही आणि अशा वेळी समाजातील दुष्ट प्रवृत्ती टपलेल्याच असताना. मग अशा समाजकटकांकडून धरंदाज स्त्रिया भ्रष्ट होतील, दूषित होतील. एवढ्यावरच हे दुष्टचक्र थांबणार नाही तर त्यातून निर्माण होणाऱ्या अनौरस संतानाचा नवीनच प्रश्न समोर उभा राहील. अशा दुर्दैवी वर्णसंकरांमुळे जन्माला आलेल्या मुलांना कोणतेही अधिकार असणार नाहीत. मुख्य म्हणजे ही पुढची प्रजा पिंडदान करू शकणार नाही, आणि पूर्वजांच्या पिंडांना उदक दिले गेले नाही तर त्यांना सद्गती लाभणार नाही. म्हणजे मग या युद्धातून निपपन्न काय होणार? नर मागच्या पिढ्या आणि पुढच्याही पिढ्या अधोगतीला जाणार. असे करत करत एक कुळ नष्ट होईल. मग धर्म राखण्याची जबाबदारी कोण घेणार? आणि समाजात अराजक माजले तर त्याचा दोष कुणाका

देणार ? त्यातून कुठधर्मबरोबरच जातिधर्मही नष्ट होतील आणि या सर्वामुळे कारणामुलत असणाऱ्यांना म्हणजेच अर्थीत मलाही नरकावरच भोगावा लागणार. समाजाचा अधोगतीचा नेणारा अनर्थ माझ्याकडून घडू शकेल याचे मला अर्थ वाटते आणि म्हणून मी तुला पुढा. पुढा सांगतो आहे.

"हे कृष्णा, या पापापासून मला सोडव. हा युद्धाचा आग्रह सोडून दे. मला त्या घोर नरकापासून वाचव. मला हे युद्ध, मला हा लंघार, मला ने पापाचरण ! मला हे कृष्णा, मला !!"

एवढे बोलून, सुटकेचा एक निवास टाकत अर्जुन स्वतः शीघ्र म्हणतो आहे. खरे झाले देवा, या विनाशक युद्धाच्या दिशेने वाटचाल करण्यापूर्वीच मला भान आले. पुढे होणारी ही अनर्थपरंपरा मला वेळीच उमगाळी, मी जागा झालो आणि माझा निर्णय बदलला. राज्य आणि सुख मिळवण्याच्या लोभापायी मी स्वजनांचा वध करायला प्रवृत्त झालो नाही हेच माझे मोठे भाग्य !

शस्त्र धारण केलेले हे धर्मिराष्ट्र जरी माझ्या भोवती जमले असले आणि निरशस्त्र व प्रतिकारसुद्धा न करणाऱ्या अशा मला ह्यांनी जीवे मारले तरी सुद्धा माझे कल्याणच होणार आहे असा मला विश्वास वाटतो. खरोखर, परमेश्वरा, वाचवलेस बाबा मला या घोर पालकातून ! असे म्हणून अर्जुनाने आपले धनुष्य-बाण लाकी ठेवले. आणि अत्यंत शोकाकुल अवस्थेत विषण्ण मनाने तो दृष्टाच्या मागच्या बाजूला जाऊन बसला.

हा सर्व कथाभाग संजय दृतराष्ट्राच्या महाकवि बसून पाहत होता व ते सर्व दृतराष्ट्राचा सांगत होता. आतापर्यंत अर्जुन आपल्या भूमिकेकडून हे विचार मांडत होता. युद्ध करणे कसे अयोग्य आहे हे आपला सखा, सकांगार असणाऱ्या श्रीकृष्णाचा पटवून सांगत होता. श्रीकृष्ण यावर काहीच बोलत नाही तेव्हा कदाचित आपले बोलणे त्याला पटले असावे. बहुतेक आता युद्ध होणार नाही, असे अशी

अर्जुनाच्या मनाची खात्री पटकी असवी. परंतु तसे होणार नव्हते. सारथी श्रीकृष्ण शांतपणाने अर्जुनाची मनोभूमिका समजावून घेत होता. त्याचे बोलणे पूर्ण होईपर्यंत कृष्णाने अवाक्षरही काढले नाही. आता मात्र थोडेसे रागावून श्रीकृष्ण बोलायला सुरुवात करत आहे.

"अशा अवेकी, या भर युद्धप्रसंगी तुझ्या मनात असे विचार येतातच कसे? तुझे हे बोलणे आर्यपुरुषांना शोभेसे तर नाहीच, परंतु अशा वागण्याने स्वर्गप्राप्तीची आशाही सोडून दे. असे नामर्दपणाने वागणे तुला शोभत नाही. हे तुझे नकारात्मक विचार आहेत ना, ते कमकुवत अंतःकरणाच्या सुद्ध वृत्तीचे निदर्शक आहेत. तुझ्यासारख्या पराक्रमी पुरुषाला, तुझ्या वीरवृत्तीला काळिमा लावणारे हे बोलणे शोभा देत नाही. तुझ्यातील शौर्याचे स्फुटिंग येतच आणि युद्धालाठी सज्ज हो." हे ऐकून अर्जुनामधील जातिवंत अत्रिय जागा झाला. त्याने श्रीकृष्णाकडे गुरुपद दिले आणि शिष्यभावनेने, अत्यंत नम्रनेने जो बोधवचन ऐकण्यासाठी सिध्द झाला.

अर्थातच हे सर्व काही सहजपणे घडले नाही. मात्र भगवान श्रीकृष्ण अर्जुनाला हे सर्व समजावून सांगण्यासाठी योग्य संघिची वाट पहात होते. जोसाड, पडीक जमिनीत बीज पेरून उपयोग नसतो. जोपर्यंत भूमि निर्मितीसाठी योग्य नसते, नांगरलेकी नसते तोवर उन्नम मियाणे देखील निरूपयोगी ठरतात. तसेच जोवर अर्जुन स्वतःच्याच भूमिकेवर ठाम होता. माझेच म्हणणे बरोबर आहे असे मानत होता तोवर त्याला काही उपदेश करणे सुद्धा योग्य ठरले नसते. मात्र जेव्हा दुसऱ्याचे काही ऐकून घेण्याची इच्छा होते तेव्हा मात्र तिथे काहीतरी रुजू शकते. त्यातून नवनिर्मिती होऊ शकते. अर्जुनाने जेव्हा भगवद् श्रीकृष्णाचे शिष्यत्व स्वीकारले तेव्हाच भगवान किंचित हसले आणि इथूनच स्वऱ्या गीतोपदेशाला प्रारंभ झाला.

माधवी जोशी